

ADMINISTRAȚIE ȘI LEGISLAȚIE ADMINISTRATIVĂ ÎN BANATUL ANTEBELIC (1860-1918)

*Mihai Vișan**

Cuvinte cheie: comitat, comite suprem, confiniu militar

Mots clé: comté, comte suprême, ordre militaire

Rezoluția imperială din 27 decembrie 1860 a determinat încorporarea Banatului Timișan Regatului maghiar, respectiv a teritoriului aflat până atunci sub administrația civilă austriacă, și subordonarea acestei provincii istorice legislației și organizării administrative maghiare. Astfel, odată cu anul 1861, cancelaria Regatului ungar a preluat efectiv administrarea Banatului, teritoriul său fiind defalcat în trei comitate: Caraș, Timiș și Torontal¹. Același an, 1861, marchează și numirea primilor comiți, respectiv Emanuil Gojdu la Caraș, Damaschin Janos în Timiș și Kárátsonyi Laszló în Torontal, aceștia preocupându-se de organizarea și desfășurarea primelor alegeri pentru alcătuirea organelor administrative comitatense.

Singura instanță prin care Viena își făcea simțită prezența în Banat a fost menținerea, și după 1860, a confiniului militar din sudul acestei provincii, ca teritoriu cu organizare militară și subordonat direct autorității vieneze. Acest teritoriu era acoperit de cele 12 companii ale Regimentului 13 româno-bănățean de la Caransebeș și compania a 12-a din Regimentul 4 sârbo-bănățean². Dată fiind această situație, guvernul de la Budapesta va promova demersuri succesive privind anexarea și a confiniului militar la Ungaria; o primă etapă de trecere la administrația civilă s-a realizat prin ordonanța din anul 1862, care stipula că

*Universitatea *Eftimie Murgu* Reșița, P-ța Traian Vuia, nr. 1-4.

¹ În lucrarea *Istoria României. Transilvania (1867-1947)*, II, Cluj-Napoca, 1999, p. 152 apare consemnat comitatul Timiș-Torontal; trebuie spus că județul Timiș-Torontal s-a creat în 1919, după dezmembrarea Banatului istoric prin hotărârea Conferinței de Pace de la Paris, și cuprindea cea mai mare parte din fostul comitat Timiș și partea revenită Regatului României din fostul comitat Torontal.

² Liviu Groza, *Grănicerii bănățeni*, București, 1983, p. 133-140.

unitatea teritorial-administrativă de bază în structura confiniului este comuna cu toți locuitorii săi; tot prin această ordonanță se preciza că toate comunele unei companii formau o plasă (cercul companiei) și că, la rândul lor, toate plășile unui regiment alcătuiau comunitatea regimentară. Fiecare comună era coordonată de o reprezentanță, formată din 10-36 persoane și un primar, în vreme ce reprezentanța de plasă era formată din primarii comunelor³. *Dispozițiunea* imperială din 31 ianuarie 1870 a fost a doua etapă în trecerea la viața civilă a acestui teritoriu. Noul act normativ imperial preciza demilitarizarea (provincializarea) confiniului militar și inserarea acestuia în viața publică civilă și constituțională⁴. În consecință, pe teritoriul Regimentului 13 româno-bănățean din Caransebeș se constituiau cercurile administrative Caransebeș, Teregova, Bozovici și Orșova și, potrivit *Legii XLII* din 1870, teritoriul celor trei comitate existente a fost, ulterior, defalcat în cercuri administrative sau plăși; conform acestei legi din 1870, Banatul era structurat administrativ în 9 orașe (Caransebeș, Lugoj, Timișoara, Vârșeț, Biserica Albă, Vinga, Panciovo, Becicherecul Mare, Kikinda Mare), 4 cercuri administrative independente în fostul confiniu militar și 34 de plăși care alcătuiau cele 3 comitate⁵.

Prin intermediul a două acte normative emise de guvernul și împăratul austro-ungar, *Manifestul imperial* și *Ordonanța* guvernamentală din 9 iunie 1872, Regimentul 13 româno-bănățean a fost desființat, coroana austriacă mulțumind grănicerilor „pentru credință și supunere” dovedite față de Tron, precizându-se și motivul acestei suspendări: „ca să vă punem pe aceeași treaptă cu cealaltă populațiune din Regatul nostru Ungaria”⁶. În fapt, începând cu 9 iunie 1872, era suspendată ființarea Confiniului Militar, teritoriul celor patru cercuri administrative fiind înglobat Ungariei; temeiul juridic în baza căruia s-a făcut această translație l-au constituit două legi, XL și XLI, care stipulau desființarea tuturor unităților militare din acest teritoriu cu începere de la 1 noiembrie 1872. Cele patru cercuri administrative vor fi transformate în preturi⁷. Urmarea efectelor celor două legi administrative, tribunalele regimentare erau înlocuite cu tribunale civile în orașele Caransebeș, Panciovo și Biserica Albă,

³ Antoniu Marchescu, *Grănicerii bănățeni și comunitatea de avere*, Caransebeș, 1941, p. 270-271.

⁴ *Ibidem*, p. 308.

⁵ Ioan Munteanu, *Banatul istoric*, 1867-1918, I, Timișoara, 2006, p. 62, 63.

⁶ A. Marchescu, *op. cit.*, p. 310.

⁷ *Ibidem*, p. 312.

iar școlile militare de la Biserica Albă și Caransebeș vor fi desființate. În reședința preturilor nou-înființate vor fi create tribunale de ocol, iar întreaga jurisdicție militară din Banat va fi focalizată doar tribunalului din Caransebeș; averea comunităților regimentare va fi distribuită între comune, excepție făcând doar fondul forestier care va reveni în părți egale statului și comunităților rurale. De asemenea, fondul grăniceresc al educației și culturii va fi defalcat între comune, proporțional cu numărul sufletelor; noua organizare administrativă din 1872, care a impus crearea celor patru preturi, a permis și înființarea primelor inspectorate școlare (Caransebeș, Panciovo, Biserica Albă). După 1872 sunt stopate restricțiile privind vânzarea-cumpărarea imobilelor, respectându-se integral dreptul la proprietate al foștilor grăniceri. Pe de altă parte, se recomanda ca, preponderent, funcțiile publice civile să fie preluate de foștii ofițeri de graniță⁸. Urmare a acestor dispoziții, în foarte scurt timp administrația civilă va fi generalizată. A urmat o nouă etapă în organizarea teritorial-administrativă a provinciei Banat care, din punct de vedere juridic, este precizată prin *Legea XXVII* din anul 1873; legea avea consecințe imediate asupra organizării administrativ-teritoriale, în mod explicit prin paragraful 3, care prevedea înființarea unui nou comitat - Severinul; noul comitat rezulta prin revenirea comunelor din preturile Caransebeș, Teregova, Bozovici, Orșova și a teritoriului din fosta companie a 12-a din Regimentul banato-ilir; capitala noului comitat era stabilită la Caransebeș. Paragraful 3 din *Legea XXVII/1873*⁹ preciza: „Severinul, prin reuniunea comunelor din preturile Caransebeș, Teregova, Bozovici, Orșova și a teritoriului din fosta companie a XII-a din regimentul banato-sîrbesc. Capitala era stabilită în orașul Caransebeș”.

Legea IV din 1877 stipula menținerea, pe încă trei ani, a organizării administrativ-teritoriale din legea anterioară; actul juridic din 1877 viza consolidarea instituțiilor administrative civile și pregătirea unei reorganizări definitive. Lungul traseu al organizării administrativ-teritoriale a Banatului se va fi încheiat în 1880. *Legea XI* prelungea cu încă un an efectul legii din 1877, timp în care Ministerul de Interne trebuia să întocmească un proiect de lege pentru rezolvarea definitivă a situației¹⁰. Proiectul a fost elaborat, iar în decembrie 1880 va fi promulgată *Legea LV (55)* care stabilea contopirea administrativă a

⁸ *Ibidem*, p. 312-314.

⁹ *Magyar Törvénytár. 1872-1874 évi Törvényczikkek*, Budapesta, 1896, p. 205-209.

¹⁰ *Ibidem, 1879/1880 évi Torvenzcyikkek*, Budapesta, 1896, p. 368-369.

comitatelor Caraș și Severin sub denumirea de Caraș-Severin, cu reședința în orașul Lugoj. Conform acestei legi, anul 1880 marchează finalul procesului de organizare teritorial-administrativă a Banatului, care va fi structurat în trei comitate (Caraș-Severin, Timiș, Torontal), 40 plăși și 9 orașe; efectiv Banatul, la 1880, cuprindea 817 localități (363 în Caraș-Severin, 223 în Timiș, 231 în Torontal), dintre acestea 808 fiind așezări rurale. Localitățile urbane erau distribuite astfel: două în comitatul Caraș-Severin (Lugoj, Caransebeș), patru în comitatul Timiș (Timișoara, Vârșeț, Biserica Albă, Vinga), trei în comitatul Torontal (Panciovo, Becicherecul Mare, Kikinda Mare)¹¹.

Banatul va rămâne cu această structură, în trei comitate, până la sfârșitul primului război mondial, chiar dacă vor interveni schimbări în decursul anilor, acestea vor fi neesențiale și se vor efectua în interiorul provinciei. Suprafața comitatelor a depins, în mare parte, de natura reliefului și de dispunerea în teren a localităților. La nivelul anului 1890 structura teritorială a Banatului se prezenta astfel: ca suprafață totală Caraș-Severinul avea 9629,1 km², Timișul 6743,3 km² și comitatul Torontal 8927,8 km²; suprafața totală urbană pe comitate se prezenta astfel: Caraș-Severinul cu 121,1 km², Timișul cu 367,3 km², Torontalul cu 593,6 km²; suprafața totală rurală la nivelul celor trei comitate avea următoarea determinare: Caraș-Severinul cu 9508 km²; Timișul cu 6376 km², Torontalul cu 8334,2 km²; suprafața totală a comunelor mari pe cele trei comitate are următoarea distribuție: Caraș-Severin cu 641,2 km², Timișul cu 3442,5 km², Torontalul cu 7341,6 km²; în fine, ca suprafață totală a comunelor mici, ideograma celor trei comitate se prezenta astfel: Caraș-Severin cu 8866,8 km², Timișul cu 2933,5 km², iar Torontalul cu 992,6 km² suprafață arabilă și nearabilă¹².

Din datele statistice prezentate la nivelul anului 1880 rezultă cu evidență că repartizarea suprafeței comitatelor a fost absolut inegală¹³.

După instaurarea regimului dualist austro-ungar în 1867, situația în Banatul antebelic a devenit și mai insuportabilă; legislația adoptată, sistemul electoral vădit discriminatoriu din punct de vedere național, venalitatea unor organisme administrative locale, toate acestea s-au constituit în surse de

¹¹ I. Munteanu, *op. cit.*, p. 65-66.

¹² *Magyar Statisztikai Evkönyv*, II, Budapesta, 1898, p. 2.

¹³ De pildă, suprafața Caraș-Severinului era mai mare cu 2885,8 km², respectiv cu 42,8% față de suprafața comitatului Timiș, fapt datorat întinderii teritoriului muntos și deluros caraș-severinean; pe de altă parte, în același comitat, existând un număr mic de orașe și

permanentă nemulțumire și agitație pentru localnici. Noua administrație a blocat sistematic accesul nemaghiarilor spre instituțiile administrative sau culturale oficiale iar, pe de altă parte, s-a limitat dezvoltarea învățământului în limbile naționale ale tuturor etniilor.

Autoritățile maghiare vor manifesta un interes real pentru adoptarea de acte și măsuri legislative, menite să fundamenteze administrația publică pe baze și structuri moderne, prin care să materializeze obiectivele preconizate de statul „tutore”¹⁴. Chiar dacă elementele de modernism sunt evidente în administrație, legislația adoptată în acest domeniu nu pare străină de discriminări politice, fiind vizată primordial modificarea majorității etnice din spațiul românesc încorporat Ungariei printr-o manieră de restructurare teritorială a plășilor și comitatelor. Noua administrație a afectat spațiile cu locuire compactă românească, așa încât ponderea românilor să fie mult mai limitată la nivelul așezărilor. Această măsură administrativ-teritorială era evident una politică căci, prin maniera de distribuire a comunităților, mai ales rurale, în unitățile și subunitățile teritorial-administrative s-a certificat prezența populației, declarată de limbă maternă maghiară, în fiecare comitat și plasă români-bănățeni fiind tot mai dispați. Așadar, nu poate fi eludat faptul că aplicarea legislației maghiare în teritoriile încorporate a facilitat administrația să devină un instrument eficace de maghiarizare, de promovare a intereselor de dominație politică a executivului ungar. Cu toate acestea, legislația privitoare la organizarea teritorial-administrativă a avut și o serie de consecințe pozitive. Primordial, s-a avut în vedere modificările survenite în plan social prin desființarea iobăgiei și aplicarea

nici un municipiu, suprafața sa urbană nu reprezenta decât 4,3 % din suprafața totală a Banatului. Din datele statistice, desprinse din documentul oficial maghiar, rezultă o preponderență a suprafeței însumate în hotarele comunelor mici, situație determinată tot de configurația comitatului Caraș-Severin unde așezările rurale mici, în funcție de numărul caselor, familiilor și locuitorilor, reprezentau 96,3% din totalul așezărilor aflate în comitat. Hotarele acestor localități însumau 93,3% din suprafața rurală a comitatului și 69,3% din întreaga suprafață ocupată de așezările mici din întreg Banatul.

La 1900 și 1910, organizarea administrativ teritorială a Banatului rămâne aceeași, adică trei comitate, fiecare dintre acestea cu următoarea compoziție: Caraș-Severinul la 1900 avea 14 plăși, iar la 1910 tot 14 plăși; Timișul la 1900 avea 11 plăși, același număr și la 1910; Torontal însuma 14 plăși la 1900, 14 plăși s-au păstrat și la 1910; s-a conservat același număr de localități cu statut urban, 8 la număr, atât la 1900, cât și la 1910. (vezi *Idem*, II, p. 342-372).

¹⁴ *Istoria României. Transilvania*, p. 151-164.

Patentelor imperiale din 1853-1854, apoi, noua legislație a facilitat o serie de oportunități privind dezvoltarea economică de ansamblu; în fine, a permis cristalizarea unei categorii sociale moderne - funcționarii administrației publice - și, în acest sens, a stimulat interesul pentru instrucție și educație.

Ilustrativ pentru noua orientare în domeniul organizării administrative a fost *Legea IV* din anul 1869, act normativ care separa puterea judecătorească de cea executivă prin anularea atribuțiilor judiciare ale municipalității comitatense¹⁵. A urmat apoi un act normativ de o importanță covârșitoare pentru noua administrație imperială cu implicații directe asupra structurilor administrativ-teritoriale din Banat: *Legea XLII* (42) din 1870. Aceasta prezintă, în fapt, primul cadru legislativ semnificativ pentru organizarea teritorial-administrativă propriu-zisă, definind și stabilind în amănunt structurile teritoriale și administrative, atribuțiile organismelor de conducere și administrare locală¹⁶. Trebuie remarcat faptul că, în cursul dezbaterilor parlamentare, proiectul acestei legi a fost sever criticat, cu argumente viabile, de deputatul român Alexandru Mocioni; deputatul român din Dieta de la Buda sancționa ponderea ridicată acordată celor incluși în administrație pe bază de avere, susținând constituirea organelor administrative prin alegerea liberă a membrilor și funcționarilor¹⁷. Cu toate acestea, proiectul de lege a fost aprobat în varianta propusă de oficialitățile maghiare, legea materializându-se într-o complexă structurare a unităților administrativ-teritoriale, o precizare indubitabilă asupra competențelor fiecărui organ de conducere administrativă; această lege a rămas în istorie sub denumirea de *Legea municipalității*. Prezentăm, în continuare, principalele structuri administrative stipulate în conținutul acestei legi.

Comitatul apare drept principala unitate teritorial-administrativă prin intermediul căreia executivul își exercita puterea în teritoriu, asigurând aplicarea dispozițiilor ministeriale până la nivelul comunelor urbane și rurale arondate. Această entitate administrativă se gestiona autonom, prin reprezentanții săi, aleși și de drept, fiecare comitat beneficiind de personalitate juridică și, astfel, stabilind legături nemijlocite cu organele centrale din aparatul de stat¹⁸. Conducerea executivă a comitatului era deținută de un comite, numit de rege (împăratul Francisc Iosif I) la propunerea guvernului maghiar; acesta era ajutat de un vicecomite care era ales, și nu numit, plasându-se în fruntea administrației

¹⁵ I. Munteanu, *op. cit.*, p. 47

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ T. Botiș, *Monografia familiei Mocioni*, Timișoara, 2003, p. 192-205.

¹⁸ *Istoria României. Transilvania*, p. 152-153.

comitatelor drept tutelă publică¹⁹. Forul legislativ suprem în comitat era Consiliul (Comitetul) municipal, care își exercita prerogativele în cadrul Adunărilor generale convocate de regulă doar de două ori pe an, primăvara și toamna, deși puteau fi convocate și ședințe excepționale; intervalul dintre cele două Adunări generale obișnuite era acoperit de funcționarii principali din reședința comitatului: vicecomitele, primnotarul, notarul, juriconsultul, casierul principal, contabilul șef, președintele Sedrei orfanale, ajutat de doi asesori și un tutore. Conform acestei legi, funcționarii erau aleși pe șase ani, deși comitele putea numi pe viață pe unii dintre funcționarii locali (de pildă, căpitanii de poliție, medicii umani, medicii veterinari, contabilii, registratorii, scribii)²⁰.

În ceea ce privește structura funcționarilor publici, Legea municipalității stabilea două categorii: funcționarii centrali și funcționarii externi.

Funcționarii centrali activau în municipiul-reședință de comitat, această categorie cuprinzând următoarele statusuri profesionale: vicecomitele, primnotarul, șase viconotari, primjuriconsultul, vicejuriconsultul, medicul-șef, doi practicanți administrativi, un arhivar, un registrator, un expeditor, nouă canceliști, nouă diurniști, meșterul drumar principal, 24 membri ai Sedrei orfanale (președintele, vicepreședintele, 5 asesori, un notar, un arhivar, un registrator, un expeditor, 5 canceliști, 8 diurniști).

Funcționarii externi acționau în administrațiile plășilor și cuprindeau următoarele rol-statusuri profesionale: primpretor, pretor, medic de plasă, canceliști, drumari, diurniști, practicanți administrativi, numărul acestora variind în funcție de mărimea și problematica specifică fiecărei plăși.

Consiliul (Comitetul) municipalității cuprindea 50% consilieri aleși de electoratul urban și rural și 50% consilieri de drept (viriliști), numiți în funcție de mărimea averii și mărimea impozitului plătit statului.

Consiliul municipal era defalcat în 4 comisii: comisia permanentă, comisia de validare, comisia permanentă de verificare, comisia centrală²¹. De-a lungul timpului, până la Marea Unire, numărul comisiilor a sporit (comisia de disciplină, comisia statistică etc.), variind chiar de la un comitat la altul. Mai mult decât atât, numărul reprezentanților de drept (viriliștii) și a celor aleși a cunoscut o dinamică permanentă în sensul că, dacă inițial un reprezentant revenea la 500

¹⁹ Marlen Negrescu, *Structura administrativă a comitatelor Caraș, Severin și Caraș-Severin în perioada 1867-1918*, în *PB*, I, Timișoara, 2002, p. 169.

²⁰ *Istoria României. Transilvania*, p. 153.

²¹ *Ibidem*, p. 158.

cețățeni cu drept de vot, mai târziu unui singur consilier de drept îi reveneau 2000 de electori.

Adunarea generală selecta comisiile permanente sau temporare, alegea membrii acestora, selecționa funcționarii principali, inclusiv vicecomitele, dezbătea și hotăra în toate chestiunile esențiale ale comitatului (în acest sens erau întocmite referate și infomări de către serviciile administrației comitatale și comisiile respective); funcționarii soluționau problemele curente și puneau în execuție deciziile aprobate de Adunarea generală²².

Legiuitorul a gândit introducerea unui nou organism decizional, numit Comitetul administrativ, cu rol de reglaj a neconcordanțelor de competențe și decizii dintre forurile administrației comitatale și puterea centrală; în fapt, acest organ administrativ coordona și superviza întreaga administrație de pe teritoriul comitatului²³.

Cercul administrativ a fost gândit ca subunitate teritorial-administrativă, iar din anul 1876 se va fi numit plasă; această subdiviziune conținea un număr precis de localități rurale din comitat, totalul lor variind după scorul total al așezărilor din comitat în funcție de structura geografică a teritoriului și de interesele politice ale guvernului maghiar; plasele erau coordonate de un solghirău, ca intermediar între comitat și comune. În esență, liderul plasei prelua dispozițiile ministerelor și ale conducerii comitatului, transmițându-le comunelor și monitorizându-le aplicarea. Atribuțiile pretorului porneau de jos în sus, el prelevând inițiativele sau cerințele stringente ale primăriilor comunale, pe care le transmitea vicecomitelui sau, direct, ministerelor aferente. Inițial, solghirăul și funcționarii de plasă erau aleși de Adunarea generală a comitatului, fiind considerați funcționari externi ai organismelor de conducere administrativă din comitat²⁴.

La baza comitatului, comuna rurală rămânea entitatea cea mai stabilă, din care făceau parte toți locuitorii unei așezări rurale; comuna rurală era condusă de un primar, o antistie (consiliu) comunală și o reprezentanță comunală. Antistia era compusă din 12 jurați, cu rol de primă instanță juridică locală, în timp ce reprezentanța comunală era formată din locuitorii comunei care plăteau un impozit minimal statului; atribuțiile acestor organe ale administrației rurale s-

²² M. Negrescu, *op. cit.*, p. 170.

²³ *Istoria României. Transilvania*, p. 154.

²⁴ *Ibidem*, p. 158.

au stabilit prin lege în anul 1871, unde se preciza printre altele dreptul solghirăului (pretorului) de a numi primarii și jurații dintre candidații aleși sau numiți de comuna rurală.

Orașele cu consiliu sau magistrate erau comunități urbane teritoriale, beneficiarele unei puteri economice și culturale limitate și cu un efort financiar minimal la bugetul statului; legea le conferea autonomie locală, concretizată prin intermediul Reprezentanței orășenești; membrii reprezentanței orășenești erau aleși (50%) din rândul celor care plăteau impozit la stat, respectiv câte unul la fiecare sută de locuitori contribuabili. Proporția reprezentanților era dependentă de cuantumul cetățenilor cu drept de vot; dreptul la vot era foarte restrictiv căci, de acest drept fundamental nu beneficiau muncitorii agricoli, muncitorii industriali, ucenicii, calfele; cealaltă jumătate a Reprezentanței era compusă din viriliști, adică localnicii bogați care plăteau impozit apreciabil la stat. Reprezentanța se întrunea în Adunarea generală de două ori pe an, în sesiuni ordinare sau, la nevoie, în sesiuni extraordinare²⁵.

Liderul administrației orașului era primarul care, la rândul său, era sprijinit de Consiliul orășenesc; structura acestui for executiv prezenta următoarea ipostază: președintele (primarul), căpitanul poliției, primnotarul, jurisconsultul, medicul primar, consilierii. Membrii consiliului, împreună cu alți funcționari importanți (notarul public, arhivarul, inginerul, funcționarul silvic, contabilul, controlorul financiar, asesorii Sedrei orfanale) alcătuiau Antisitia orășenească. Componenta acesteia era stabilită prin alegere de Adunarea generală a Reprezentanței orășenești. Legea stabilea, de asemenea, că primarii și membrii Consiliului orășenesc beneficiau de dreptul de a participa la Adunările generale ale comitatului.

Orașele cu drept de municipalitate se refereau la comunități urbane cu un număr mare de locuitori și patrimoniu material însemnat, cu potențial economic, cultural și educațional apreciabil; astfel de orașe dobândeau rang de municipalitate și, în genere, ele proveneau din suita vechilor orașe libere regești; municipiile se manifestau ca administrații publice locale autonome căci, între altele, executau direct, fără mijlocirea comitatului, hotărârile guvernamentale și dispozițiile puterii centrale. Autonomia administrației acestora mai rezida și în faptul că ele dispuneau de dreptul de a legifera, iar hotărârile lor aveau caracter obligatoriu în probleme esențiale privind municipalitatea respectivă; asemenea

²⁵ *Ibidem*, p. 160.

comitatului, dispuneau de un consiliu municipal, format din viriliști și reprezentanți aleși; consiliul funcționa ca un „guvern local” (executiv) având ca principale atribuții păstrarea, evidența și dezvoltarea patrimoniului local, coordonarea, controlul și gestiunea casierilor și fundațiilor subordonate, întocmirea bugetului municipal, stabilirea cheltuielilor necesare. La nivel municipal, primarul devenea funcționarul cel mai important, cu atribuții similare vicecontelui, pe care le exercita laolaltă cu membrii Consiliului orașenesc; primarul răspundea de paza hotarului orașului, de ordinea publică, controlul străzilor, aplicarea amenzilor²⁶ etc.

În anii imediat următori, după 1870, vor fi adoptate numeroase măsuri legislative referitoare la activitatea administrativă, dar care, în general, vizau întărirea puterii centrale și a controlului asupra populației, accentuarea subordonării organismelor locale ale comitatelor, plășilor, orașelor, comunelor față de guvernul central, concomitent cu minimalizarea funcțiilor autonome ale acestora.

Legea VI din 1876 producea o seamă de modificări asupra Legii municipalității, făcând noi precizări privind reorganizarea administrativă; la nivelul comitatelor sunt sporite atribuțiile comitelui suprem, în direcția exercitării dreptului de control asupra tuturor funcționarilor comitatensși. Noua lege interzice dreptul Adunării generale a comitatului de a alege comitele suprem, acesta fiind numit direct de Ministerul de Interne, motiv pentru care el devenea răspunzător doar înaintea guvernului al cărui reprezentant era în teritoriu²⁷. Un alt act normativ din domeniul administrației a fost *Legea XXIV* din 1877 care desființa serviciul tehnic cu posturile aferente, competențele acestora fiind preluate de Oficiu de Stat pentru construcții, subordonat direct Ministerului de resort²⁸. A urmat apoi *Legea XV* din 1883 care respingea prerogativele financiare ale comitatelor, caz în care bugetele locale urmau să fie aprobate de Ministerul de Interne. Creșterea „aruncului comitatensș” (taxa locală) nu era admisă decât cu aprobarea specială a Ministerului de Interne și a Ministerului de Finanțe. Scopul explicit al acestor măsuri centralizatoare consta în exacerbară dependenței organismelor administrative locale de ministerele centrale, dar și

²⁶ *Ibidem*, p. 162.

²⁷ *Ibidem*, p. 155.

²⁸ I. Munteanu, *op. cit.*, p. 51.

creșterea capacității de achitare a impozitelor către stat din partea contribuabililor²⁹.

Cel mai important act legislativ care, cu mici modificări, a rămas în vigoare până în 1918, a fost *Legea XXI* din 1886, ea stabilind două funcții majore pentru municipalitatea comitatensă: funcția de autogovernare și funcția de administrație publică de stat. Teoretic, funcția de autogovernare constă în următoarele competențe³⁰: adoptarea de hotărâri și măsuri, elaborarea de regulamente în problemele interne, în limitele competenței și legislației în vigoare; aplicarea hotărârilor, a măsurilor și regulamentelor adoptate; selectarea funcționarilor proprii; stabilirea cheltuielilor administrației și acoperirea lor financiară; întreținerea legăturilor nemijlocite cu guvernul central; stabilirea bugetului comitatului, contractarea de împrumuturi, înstrăinarea sau procurarea de bunuri mobile; exercitarea autorității orfanale; aplicarea legilor și dispozițiilor ministeriale.

În practică, această lege îngrădea și limita o serie de atribuții specifice autonomiei comitatului, sporind subordonarea organelor administrative locale față de autoritățile centrale până la nivelul comunelor rurale³¹. Astfel, comunitățile rurale își pierdeau dreptul de a stabili candidați pentru funcțiile de primar și jurați, aceștia fiind numiți de solghirăul de plasă; de asemenea, legea abroga autonomia economică a satelor prin eliminarea dreptului de autogestiune asupra avuției obștești (păduri, pășuni, iazuri etc.), solghirăul beneficiind de dreptul de intruziune în alcătuirea bugetului comunal și de a impune modificări în funcție de interesele autorității centrale, legea în discuție defalcând comunele rurale în mari și mici. Comunele mari erau comunități umane care dispuneau de resurse materiale suficiente pentru acoperirea sarcinilor prevăzute de legislația în vigoare, în vreme ce comunele mici erau așezări umane care urmau să se întrajutoreze prin asociere pentru susținerea sarcinilor respective. Primarul reprezenta interesele comunității rurale, în timp ce notarul reprezenta interesele autorităților centrale³².

Autonomia orașelor cu Consilii și Magistrate era riguros stabilită de prerogativele legii din 1886. Astfel, hotărârile adoptate în cadrul consiliilor

²⁹ *Istoria României. Transilvania*, p. 156.

³⁰ *Apud* M. Negrescu, *op. cit.*, p. 170

³¹ I. Munteanu, *op.cit.*, p. 52.

³² *Istoria României. Transilvania*, p. 159.

generale trebuia confirmate în cadrul consiliului municipalității comitatense, aprobări ce vizau următoarele capitole: stabilirea și perceperea impozitului local (aruncul), înstrăinarea sau cumpărarea de proprietăți ale orașului, înființarea sau desființarea de oficii, înființarea de întreprinderi comunale, întreținerea sau retușarea monumentelor istorice. Consiliul comitatului beneficia de dreptul de a anula unele hotărâri ale Adunării generale orășenești.

Documentele precizează că la nivelul anului 1893 organizarea teritorial-administrativă a Banatului prezenta o structură cu trei orașe-municipii, cinci orașe cu consiliu și treizeci și nouă plăși³³.

Din datele statistice reține atenția aparenta preponderență a așezărilor temporare; acest fapt nu indică un coeficient de dispersie a așezărilor, ci mai degrabă fenomenul s-a datorat fie extinderii rețelei de căi ferate care impunea apariția unui număr apreciabil de cantoane locuite, fie datorită rețelei de diguri ridicate în lungul principalelor râuri care produceau inundații și care trebuiau supravegheate prin construcția de cantoane; de asemenea, Banatul de atunci și de astăzi era coafat cu sălașe locuite de unele familii de săteni, din primăvară și până-n toamnă, acestea fiind alcătuite din mici grupuri de locuințe și dependințe gospodărești cu scop în creșterea plantelor și animalelor domestice. Sălașele erau întâlnite pretutindeni în provincie, de la câmpie până în zona montană. În esență, majoritatea modificărilor înregistrate de legislația prezentată a fost cauzată de interese politice și economice ale elitelor guvernamentale maghiare. Totuși, trebuie precizat că o serie de prevederi legislative au fost absolut necesare, fiind cerute de progresele înregistrate de societate, de evoluția acesteia într-o direcție capitalistă. Din acest motiv, în foarte multe cazuri și locuri, aplicarea acestei legislații a catalizat dezvoltarea economică, accelerând elementele de modernitate în zonele urbane și rurale mai mari, cristalizând un aparat administrativ și funcționăresc eficient și oportun, elocventă fiind în acest sens evoluția orașului Timișoara după anul 1890.

Beneficiind de câteva oportunități conferite de statutul de „autogovernator”, primarul timișorean, Carol Telbisz, și ceilalți administratori

³³ Comitatul Caraș-Severin cuprindea 2 orașe cu consiliu sau magistrat, 14 plăși, 13 comune mari, 345 comune mici, 77 cantoane/conace (așezări temporare); comitatul Timiș conținea 2 orașe-municipii, 1 oraș cu consiliu sau magistrat, 11 plăși, 82 comune mari, 138 comune mici, 507 așezări temporare (sălașe, cantoane, conace); comitatul Torontal cuprindea 1 oraș-municipiu, 2 orașe cu consiliu sau magistrat, 14 plăși, 164 comune mari, 51 comune mici și 775 așezări temporare (vezi I. Munteanu, *op. cit.*, p. 52).

locali reușesc să obțină anularea statutului de „oraș fortificat” și, mai apoi, promovează proiecte ferme care vor impulsiona semnificativ dezvoltarea economică și urbanistică³⁴. Concret, au fost acordate întreprinzătorilor industriali facilități majore³⁵: teren gratuit (1-5 jugăre) pentru ridicarea fabricilor; li s-au livrat materiale de construcție gratuite sau sub valoarea pieței; scutirea de la toate taxele timbrului, diminuări de tarife de la curentul electric sau la transportul local ș.a.m.d. Drept urmare, numeroase fabrici (Fabrica de pălării, Fabrica de pantofi, Fabrica de fire de bumbac, Fabrica de fire de lână etc.) au apărut în peisajul urbanistic timișorean care au beneficiat de asemenea avantaje³⁶.

Dezvoltarea capitalului industrial, între 1900-1918, poate fi exemplificat printr-un spor de 21,8%, iar al angajaților din întreprinderile mari cu 95,5%. Tot în sensul modernismului, asistăm la o extindere a utilizării curentului electric în iluminatul stradal, dar și privat, aspect ilustrat în perioada 1893-1914 printr-o creștere a numărului lămpilor folosite în iluminatul public cu 21,32%, iar în cel privat cu 18,41%³⁷. Urbanistic, cuantumul edificiilor publice și private din peisajul citadin timișorean a crescut, între 1890-1914, cu 43,1%³⁸. Urmare a dezvoltării industriale și urbanistice, nu pot fi omise evoluțiile demografice pozitive din toate centrele urbane și rurale, dinamismul demografic bănățean în decursul a doar patru decenii (1870-1910) putând fi ilustrat astfel: sporul real de populație a fost de 64,1% la Lugoj, 117,5% în Caransebeș, 8,8% la Timișoara, 27,7% la Vârșeț, 22,8% în Becicherecul Mare, 39,9% la Kikinda Mare³⁹; sporuri demografice semnificative, în același interval de timp, s-au înregistrat și-n comunele rurale mari: 12,5% în Buziaș, 52,9% la Deta, 45,6% în Gătaia, 28,6% la Aradul-Nou, 15,3% în Sînicolaul Mare, 14,3% în Igrăș, 24,2% în Ciacova, 36,2% în Jimbolia⁴⁰.

Trebuie evidențiat că politica demografică de creștere a populației în centrele urbane se referea explicit doar la segmentul maghiar, deoarece

³⁴ Ioan Munteanu, Rodica Munteanu, *Timișoara. Monografie*, Timișoara, 2002, p. 191-205.

³⁵ I. Conciatu, *Timișoara. O scurtă monografie*, Timișoara, 1920, p. 38-39.

³⁶ I. Munteanu, *op. cit.*, p. 53.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ I. Munteanu, R. Munteanu, *op. cit.*, p. 233.

³⁹ Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, fond *Primăria Municipiului Timișoara*, dosar 4/1930, ff. 22, 25.

⁴⁰ I. Munteanu, *op. cit.*, p. 54.

impunerea limbii maghiare ca limbă oficială în stat a determinat o penetrare masivă a persoanelor declarate maghiare în serviciile administrației, învățământ, cultură, în agenți economici industriali, comerciali, de transport și de comunicație. Astfel se explică, în perioada 1880-1918, sporul de populație declarată de limbă maghiară de 29,17% la Timișoara, față de numai 13,07% a populației declarată de limba română, de 7,07% a populației germane și 11,22% a populației sârbe; în același interval de timp, sporul demografic de populație în Lugoj prezintă următoarele procente: 40,74% maghiari, 28,3% români, 35,7% germani; în Panciovo sporul demografic înregistrează următoarele proporții: 36,79% maghiari, 54,3% români, 5,59% germani etc⁴¹. Toate acestea sunt date oferite de recensămintele oficiale efectuate de autorități⁴², în realitate, proporțiile au fost mult mai alarmante, mai ales că prin Legea din 1898 s-a procedat și la maghiarizarea denumirilor tradiționale ale localităților bănățene.

În întreaga perioadă a regimului dualist austro-ungar, administrația comitatelor, orașelor și comunelor s-a cantonat în mod deosebit pe aplicarea politicii cercurilor guvernante maghiare în materializarea obiectivelor gândite la nivel central. Din acest motiv, activitatea dregătorilor principali și a organelor administrative, instituite în baza legislației adoptată în Dieta maghiară, urma a se derula conform cu drepurile și responsabilitățile stipulate tot prin lege. Cercurile politice budapestane au abordat cu maximă scrupulozitate și această chestiune esențială a cristalizării unui aparat administrativ eficient, disciplinat și total aservit intereselor puterii centrale. Acest aspect este ilustrat în domeniul legislativ al administrației publice căci, pe această cale, au fost detaliate atribuțiile fiecărui dregător important din administrația locală, atribuțiile organelor administrative însărcinate cu aplicarea dispozițiilor guvernamentale, vizându-se evitarea suprapunerilor de competențe prin lege. Nuanțăm aceste afirmații cu precizările care decurg din legislația maghiară de până la primul război mondial, zăbovind asupra *Legii XLII* din 1870 și a *Legii XXI* din 1886. Aceste legi, valabile până în 1918, precizau competențele celor mai înalți funcționari publici la nivelul comitatului⁴³.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Recensăminte oficiale s-au efectuat la intervale de 10 ani, respectiv în anii 1869/70, 1880, 1890, 1910.

⁴³ Comitele suprem era reprezentantul local al puterii executive centrale, fiind numit (sau demis) de Rege (împărat) la propunerea guvernului maghiar. El beneficia de puteri discreționare în comitat, putând controla orice instituție ce întruhipa puterea locală de pe

teritoriul arondat, excepție făcând doar organele judecătorești; comitele suprem trebuia să se preocupe de interesele generale ale administrației locale, monitoriza și evalua cel puțin o dată pe an activitatea oficială a funcționarilor principali din comitat, orașe și comune aflate în raporturi de subsidiaritate. Liderul comitatului era consultat în numirile sau avansările funcționarilor municipali, beneficiind de dreptul de a solicita rapoarte scrise de la orice instituție comitatensă și de a dispune de măsuri în consecință; în acest caz, el opera analize bianuale asupra activității dregătorilor din orașe, cărora le cerea note justificative. În situația în care interesele statului o impuneau, beneficia de dreptul de a emite decrete locale (ordine, dispoziții) cu caracter obligatoriu pentru vicecomite și pentru toți ceilalți înalți funcționari din comitat. Asemenea decrete le putea emite și la solicitarea unui minister. Comitele numea solghirăii la conducerea plășilor și, conform situației din „teren”, îi putea muta periodic dintr-o plasă în alta. Erau și situații excepționale când, un comite suprem, remarcat prin „dăruirea” și autoritatea sa, putea cumula demnitatea respectivă în două sau chiar trei comitate. Din datele de arhivă rezultă că, în extrem de rare situații, comiții supremi nu proveneau din pături sociale foarte bogate, adeseori purtând titluri de baroni, conți, grofi. Comiții care s-au succedat la cârmuirea comitatului Timiș în această perioadă au fost: Damaschin Janos - 1861, Muranyi Ignacz (1867-1870), Oromos Zsigmond (1871-1889), Parmoi Novay Tamos (1907-1908), Hertelendy Ferencz (1906-1907), Foldeaky Androsi, Ioanovich Șandor (după 1909). În ceea ce privește comiții din comitatul Torontal, lista acestora se prezintă astfel: Karatsonyi Laszlo (1861, 1867-1870), Romay Moricz (1871-1874), Hertelendy Josef (1874-1891), Romay Jenő (1891-1901), Bethlen Miklas (1901-1902), Deleimanies Lajos (1902-1906), Botka Bela (1906-1910), Dellimanies Lajos (după 1910).

În comitatul Caraș-Severin, după 1860, cei mai reprezentativi comiți au fost: Emanuil Gojdu, Carol Pogany, Carol Sialka, Zoltan Metve, Aurel Issekutz etc.

Vicecomitele devenea cel mai important reprezentant al municipalității comitatense, fiind ales de Adunarea generală a comitatului și care conducea efectiv administrația locală. Acesta iniția toate măsurile privitoare la problemele care nu depindeau de hotărârile Adunării generale, rezolva toate spețele de contencios administrativ și verifica lunar casieria comitatului. Vicecomitele era subordonat Adunării generale, căci prezenta acesteia rapoarte și informări și monitoriza aplicarea corectă a regulamentelor și dispozițiilor adoptate; vicecomitele controla și monitoriza activitatea funcționarilor din comitat, primea petiții și încerca o soluționare a lor, semna documente oficiale în numele conducerii comitatului, avea dreptul să folosească „puterea branchială” (pandurii locali) și jandarmii în vederea menținerii ordinii publice în comitat. Efectiv acestuia îi reveneau toate atribuțiile importante din administrația locală, având chiar dreptul să conteste o dispoziție a comitelui suprem. Proveniența acestui demnitar public era dintre personalitățile marcante ale partidului de guvernământ, de regulă din familiile înstărite din provincie.

Primnotarul devenea, ca dregătorie și importanță, a treia funcție în comitat, la nivelul orașului îndeplinind și demnitatea de viceprimar. Atunci când comitele și vicecomitele absentau din motive obiective, primnotarul îi putea înlocui, dar putea uza doar de atribuțiile vicecomitelui. Pe de altă parte, primnotarul îndeplinea rolul de referent al Adunărilor generale, înlocuia vicecomitele la conducerea comisiei permanente și comisiei centrale, coordona și controla serviciile auxiliare, repartiza vicienotarilor problemele care

trebuia rezolvate. Primnotarii, ca și comiții și vicecomiții, erau etnici maghiari sau declarați etnici maghiari, iar pentru comitatul Timișului cei care beneficiau de această demnitate au fost: Ormos Zsigmond, Rakits Jamos, Szanto Jamos, Kalmar Lajos, Bessneo Ferentz, Dobo Laszlo, Mayer Karoly, Capdebo Sergely, Revisney Pal, Ioanovich Sandor, Ferenczy Sandor, Halossy Ghyla.

Primjurisconsultul (primprocuristul) era dregătorul responsabil cu problemele de drept, cu respectarea legilor, dispozițiilor și regulamentelor, având misiunea de a verifica legalitatea hotărârilor adoptate de organele comitatense. Acest înalt demnitar elabora și semna contractele, monitoriza toate documentele emaneate de la comitat pentru a fi în spiritul legilor, fiind consultat în direcția stabilirii de pedepse și sancțiuni și, în fine, avea calitatea oficială de a reprezenta municipalitatea comitatensă și comunele în problemele judiciare civile.

Medicul șef era specialistul conducerii comitatului în problemele de sănătate publică. În această funcție controla activitatea instituțiilor medicale existente în comitat, fiind consultat în chestiuni de poliție sanitară; șeful medical al administrației îndruma și controla activitatea medicilor de plasă și participa efectiv la verificarea medicală a bărbaților recrutați în armată. Căpitanul de poliție era cel mai înalt rang al poliției comitatense, calitate care îl obliga să prezinte periodic consiliului referate și informații privind ordinea publică.

Casierii erau funcționari publici cu atribuții financiare, cu misiunea de a asigura realizarea bugetului local, aprobat de adunarea anuală prin încasarea aruncului comitatens; de asemenea, aceștia dispuneau repartitia subvențiilor provenite de la municipalitate din partea guvernului pentru acoperirea cheltuielilor administrației comitatense.

Arhivarul își concentra activitatea asupra conservării și administrării documentelor aflate în arhiva comitatului; în această înaltă funcție el opera și evidența actelor depuse de particulari, întocmind indici alfabetici ai documentelor din arhivă și referate privind conținutul acestora.

Funcționarii Sedrei orfanale aveau obligația de a identifica și numi tutori și curatori pentru supravegherea modului de administrare a averii persoanelor aflate sub tutelă și a orfanilor minori; acești funcționari se constituiau într-o autoritate colegială, iar deciziile/hotărârile le adoptau cu majoritate de voturi, fiind apoi executate prin intermediul administrației locale.

Consilierii erau funcționari de profesie, fiind aleși pe viață, rolul acestora devenea foarte însemnat în cadrul administrației orașelor, beneficiind în numeroase cazuri de atribuții de șefi de servicii în domenii precum: financiar, învățământ, sanitar, tehnic, ocrotiri sociale (vezi *Magyar Törvénytár 1884-1896 évi Törvényzikkék*, Budapesta, 1896, p. 390-396; *Istoria României. Transilvania*, p. 157, 154-155; M. Negrescu, *op. cit.*, p. 172; I. Munteanu, *op. cit.*, p. 56).

Adunarea generală⁴⁴ a comitatului constituia principala instanță de decizie și adoptare a hotărârilor cu caracter administrativ; acest for legislativ se întâlnea de două ori pe an, în două sesiuni ordinare, obligatorii, la date stabilite de comitele suprem care, inevitabil, devenea și președintele adunării. Atunci când se impuneau dispoziții în probleme speciale sau urgente erau convocate sesiuni extraordinare. Atribuțiile „parlamentului” comitatens erau numeroase și importante: reglementarea defalcării comitatului în plăși; întocmirea regulamentelor pentru activitatea organelor administrative; stabilirea cirumscripțiilor electorale; dispunea măsuri eficiente pentru amenajări teritoriale și căi de comunicație; aproba cheltuielile și muncile obștești pentru ridicarea de construcții publice; lua decizii prioritare la administrarea bunurilor aflate în patrimoniul comitatului și preciza principalele direcții de construcție și executare bugetară; verifica gradul de colectare a sumelor la buget în conformitate cu *Legea XV* din 1883. Această instanță putea contracta împrumuturi pentru susținerea bugetului comitatului și acoperirea deficitului bugetar; alegea/selecționa funcționarii principali, membrii comisiilor și consiliului administrativ și stabilea cuantumul salariilor funcționarilor; înregistra învinuirile rezultate din activitatea ilicită a funcționarilor pe care îi putea chiar demite; putea nominaliza înlocuitorul comitelui în situații speciale, analiza și putea lua decizii în cazul unor probleme manifestate în comitat; înființa instituții noi și desființa instituții anacronice, având dreptul să conteste prin petiții chiar și unele dispoziții ale ministerelor.

Consiliul (comitetul) administrativ⁴⁵ beneficia de o compoziție stabilită de Adunarea generală și avea competențe preponderent executive, motiv pentru care acționa sub comanda vicecomitelui. Portofoliul de atribuții era complex și se referea în principal asupra următoarelor domenii: economic, social, învățământ, cultură, ordine socială, financiar, comunicații. Consiliul administrativ beneficia de drept de control asupra tuturor funcționarilor comitatens, adopta dispoziții pentru stabilirea de impozite indirecte locale în vederea majorării bugetului local; beneficia de atribuții legate de stabilirea cuantumul muncilor obștești pentru construirea/întreținerea drumurilor publice, preocupându-se și de organizarea pazei digurilor și întreținerea acestora, intervenind prompt și în soluționarea problemelor ivite în activitatea de la căile ferate; monitoriza

⁴⁴ M. Negrescu, *op. cit.*, p. 171; *Istoria României. Transilvania*, p. 153.

⁴⁵ *Istoria României. Transilvania*, p. 155; *Magyar Törvénytár*, p. 386-387.

activitatea din învățământ și intervenea în eliminarea manualelor interzise; supraveghea activitatea din penitenciare; informa ministerul aferent în legătură cu situația agriculturii, viticulturii și silviculturii și informa Ministerul de Justiție în legătură cu rezolvarea cazurilor penale etc. Din enumerarea acestor competențe ale consiliului administrativ rezultă limpede preocuparea guvernului de la Budapesta de a controla și supraveghea întreaga administrație din comitate.

Comisia permanentă⁴⁶ a municipalității comitatense era condusă de comitele suprem sau, în absența acestuia, de vicecomite. Acest organism derula activități și competențe tot de natură executivă. Astfel, în perioada dintre sesiuni pregătea proiectele principale care urmau a fi dezbătute în Adunarea generală, formulând proiectele de decizii și dispoziții. Hotărârile erau adoptate prin vot deschis sau prin vot secret în situația măsurilor cu caracter disciplinar. Votul președintelui comisiei (comitele suprem) era decisiv, fiecare membru putând vota doar în probleme în care nu avea interes direct. Nu aveau drept de vot membrii comisiei aflați sub anchetă disciplinară sau judiciară. Insulta adusă și dovedită a unui membru al comisiei se pedepsea cu amendă de 100 de florini.

Comisia centrală⁴⁷ își concentra principala atribuție asupra pregătirii listelor electorale necesare alegerii reprezentanților în adunarea generală comitatensă; această instanță electivă era coordonată de vicecomite și avea drept principală competență întreaga operațiune legată de organizarea și derularea scrutinului electoral.

Comisia de validare era formată din președinte (vicecomitele), trei membri numiți de comitele suprem, cinci membri aleși de adunarea generală pe durata unui an calendaristic; în esență, cele mai semnificative competențe constau în alcătuirea listei viriliștilor (membri de drept) și în verificarea și validarea rezultatelor scrutinului electoral.

Comisia permanentă de verificare era compusă din președinte (comitele suprem) și cinci membri aleși de adunarea generală pe cinci ani, având rostul de for de apel în cazul contestării scrutinului. Trebuie precizat că legile avute în discuție stipulau și condițiile ce trebuia îndeplinite de persoanele alese în adunarea generală și comisiile comitatense: să fie cetățeni maghiari; să aibă vârsta de 24 de ani împliniți; să plătească un anumit impozit la stat; să fie flotant sau să locuiască de cel puțin doi ani în comitat. Legile precizau următoarele interdicții:

⁴⁶ *Ibidem.*

⁴⁷ *Istoria României. Transilvania*, p. 154.

persoanele sub cercetare administrativă, cele aflate în stare de faliment sau sancționate; cele care nu știu să scrie și să citească; cele care nu plătesc impozit la stat⁴⁸. Alte alineate stabileau modalitatea organizării scrutinului electoral; alegerea membrilor și numărul acestora era diferit de la o circumscripție electorală la alta și depindea de numărul locuitorilor din așezările arondate; circumscripția electorală era stabilită de adunarea generală comitatensă și cuprindea minimum 200 de locuitori cu drept electoral și maximum 600 de alegători. Scrutinul se desfășura pe baza listelor oficiale întocmite de comisia centrală a comitatului. Alegerile propriu-zise erau coordonate de o comisie electorală locală, formată dintr-un „șef” stabilit de adunarea generală comitatensă și patru bărbați de încredere, iar scrutinul se desfășura o singură zi, între orele 9-16. Numărarea voturilor se realiza deschis, iar rezultatul se comunica oficial de șeful comisiei electorale. Un delegat ales putea fi membru doar într-o singură comisie comitatensă potrivit opțiunii sale⁴⁹. Maniera de organizare și desfășurare a scrutinului electoral indică rolul decisiv al administrației centrale a comitatului, precum și posibilitatea reală de a influența rezultatele alegerilor și a le canaliza în sensul intereselor autorităților maghiare. De la această situație, pururi repetată, au erupt numeroase procese și deseori manifestări dramatice în mediul rural.

Dregătoria de plasă căpăta dimensiunea unei instituții politice și administrative cu relativă independență. Aceasta devenea direct dependentă de comitele suprem și de adunarea generală comitatensă. În schimb, beneficia de competențe largi și semnificative pe plan local, în sensul că toate dispozițiile și hotărârile venite de la puterea centrală sau de la autoritatea comitatului se puneau în aplicare numai prin intermediul ei. De aici, a rezultat o influență majoră în viața comunităților rurale, concretizată adeseori prin abuzuri și acțiuni represive, în special împotriva mișcării naționale bănățene.

Reprezentanța orașelor⁵⁰ cu consilii sau magistrate adopta măsurile necesare soluționării problemelor interne ale vieții citadine. În acest sens, elabora regulamente valabile pe teritoriul urban și dispunea asupra patrimoniului orașenesc. Alte competențe se refereau la optimul funcționării transporturilor urbane, dar și la întreținerea drumurilor din orașe, la coordonarea și controlul activității instituțiilor sanitare și de învățământ, controlul poliției publice și monitorizarea activității „pompiilor”. Această instanță avea și competențe în

⁴⁸ *Magyar Törvénytár*, p. 384-388.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Istoria României. Transilvania*, p. 160.

domeniul social-economic, căci putea interveni în conflictele de muncă dintre muncitori și patroni, dintre stăpâni și servitori, adopta măsuri economice privind gestionarea piețelor și a târgurilor periodice, administrarea terenului agricol extraurban și periurban, controla activitățile viticole.

Adunarea generală⁵¹ a orașelor-municipii, așisderea comitatului, alegea și constituia comitete și comisii municipale, selectate din membrii aleși și viriliști. Singura excepție o făcea comisia permanentă înlocuită la nivelul municipiului cu un consiliu orășenesc. Competențele adunării municipale erau multiple și aveau în vedere toată paleta de activități derulate în plan citadin: patrona bisericile, controla instituțiile școlare, administra fundațiile, stabilea nivelul prețurilor la produsele alimentare și agroalimentare de pe raza municipiului, administra patrimoniul propriu, dirija efectuarea lucrărilor publice, stabilea cuantumul impozitelor adiționale, percepea taxe pentru mărfurile intrate în orașe pentru vânzarea lor la piețe ș.a.m.d. A fost instituția principală care, alături de primar, controla și coordona întreaga activitate administrativă din municipiu.

ADMINISTRATION ET LÉGISLATION ADMINISTRATIVE DANS LE BANAT D'AVANTGUERRE

Résumé

La résolution impériale du 27 décembre 1860 a représenté l'incorporation de Banat dans le Royaume Hongrois. Son territoire a été partagé en trois comtés: Caraș, Timiș et Torontal. Le 9 juin 1872 l'existence de l'Ordre Militaire a été abrogée, la dernière unité administrative et territoriale coordonnée directement par le Gouvernement de Vienne. Notre étude essaie d'élucider l'évolution de l'administration publique hongroise dans le Banat, entre 1860-1918, les principales institutions publiques, les principales catégories de fonctionnaires, ainsi que les principaux documents législatifs émis de Buda en vue de la subordination administrative et politique du territoire de Banat.

On doit préciser que par les moyens administratifs, le Royaume Hongrois a suivi la dénationalisation de la population majoritaire de Banat, sa subordination économique et culturelle.

¹ *Ibidem*, p. 161.